

Чепіль Ольга,
викладачка Полтавського фахового
коледжу мистецтв імені М. В. Лисенка
(м.°Полтава)

БОРИС РОМАНОВИЧ ГМИРЯ – ВИДАТНИЙ МАЙСТЕР УКРАЇНСЬКОЇ ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** Стаття висвітлює творчий портрет видатного співака Б. Р. Гмирі. Автором проаналізовано етапи професійного становлення митця, визначено унікальні риси творчої натури виконавця як наслідок природного таланту, особистісних якостей, професійної вимогливості та самовдосконалення. Виявлено суперечності у творчій біографії співака, спричинені політичною та соціокультурною ситуацією середини ХХ століття.*

***Ключові слова:** Б. Р. Гмиря, Київський академічний театр опери та балету імені Т. Шевченка, камерне виконавство, суперечності творчого шляху.*

Вокальна культура України визнана в полікультурному просторі світу. На вершині мистецького Олімпу сяють зірки В. Гришка, М. Кондратюка, С. Крушельницької, М. Литвиненко-Вольгемут, М. Микиші, О. Мишуги, Є. Мірошніченко, І. Паторжинського, О. Петрусенко, А. Солов'яненка та багатьох інших. Б. Гмиря справедливо належить до когорти славетних українців, творчість якого визначає цивілізаційний поступ нашої держави. Незважаючи на це, і за його життя, і пів століття поспіль спостерігаємо неоднозначне ставлення до постаті унікального співака, що й складає предмет нашого обговорення на сторінках статті.

Творчості митця присвячені мистецтвознавчі дослідження (Л. Архімович, П. Голубєва, Т. Кириченко, І. Стебун), які детально проаналізовано в монографії Г. Принц [6]. Також знаходимо численні публікації науковців у періодичних виданнях (І. Калинковицька [5], Д. Янко [7]). Найбільший інтерес привертає автобіографічна література та

епістолярна спадщина співака – листи [3] та щоденник [4], які являють невичерпний матеріал для культурознавчих і мистецтвознавчих роздумів. Однак, голова Фонду Бориса Гмирі Г. Принц [2] наголошує на тому, що в Україні досить локально, непомітно пройшов столітній ювілей відомого митця, поважну дату ознаменовано лише поштовою маркою та заходами, влаштованими активістами Фонду.

Борис Романович Гмиря (1903-1969) – явище світової культури і гордість українського мистецтва: оперний і камерний співак, інженер, літератор, мислитель.

Зі сторінок публікацій дослідників і з особистих листів Бориса Гмирі, з його унікального «Щоденника 1936-1969» [4] постає образ музиканта блискучих здібностей і широкої ерудиції, людини потужної творчої долі й гострого життєвого конфлікту, викликаного як суспільно-історичними, так і особистісними обставинами.

Батьківщина співака – повітове містечко Лебедин на Сумщині, з історією якого пов'язані імена видатних діячів української культури: автора поезій, що стали народними піснями («Дивлюсь я на небо», «Узяв би я бандуру») М. Петренка, фольклористів І. Срезневського та О. Потебні, письменника Г. Квітки-Основ'яненка та великого поета Т. Шевченка. Любов юнака до рідної землі поєдналася з пристрасною захопленістю музикою.

Життя родини майбутнього музиканта було сповнене злиднів. Після церковно-парафіяльної школи – служба в наймах, із 16 років – робота вантажником у порту, матросом, кочегаром. Сувора юність загартувала, сформувала якості характеру, які згодом реалізуються у творчій діяльності Бориса Гмирі: фізичну витривалість, високу працездатність, наполегливість і цілеспрямованість.

1930 р. Б. Гмиря вступив до Харківського інженерно-будівельного інституту, де в самодіяльному хорі показав себе як здібний соліст-баритон. Не припиняючи навчання в інституті, юнак вступає на вечірнє відділення Харківської консерваторії. Його наставник, Павло Васильович Голубєв

(1883-1966) – учень співака та вокального педагога Федеріко Бугамеллі (1876-1949), від якого успадкував італійську школу виконавства і передав її своїм учням. Гмиря писав: «Я назавжди засвоїв для себе belcanto...як насичене голосоведіння, яким можна виконувати й українські пісні...» [4, с. 149].

Інститут було закінчено. Технічна освіта інженера-будівельника стане в нагоді, коли Гмиря-співак, мов зодчий, буде майстерно «зводити» конструкції музичних творів.

У 1939^ор., отримавши диплом Харківської консерваторії, Борис Гмиря стає солістом Київського академічного театру опери та балету імені Т.°Шевченка. Яскраво розкрився на сцені прославленого столичного театру талант співака. Становлення артиста відбулося в оточенні корифеїв української оперної сцени: З. Гайдай, М. Донця, І. Паторжинського, О. Петрусенко. За 15 років роботи в Київському театрі співак виконав партії в операх світового та українського репертуару. Справжнім однодумцем Бориса Романовича став його старший партнер по сцені, видатний співак І. Козловський (1900-1993).

Б. Гмиря був артистом високої культури. Майстерність його була бездоганною. «У межах мелодійного малюнка твору він був просто Бог», – згадувала співачка В. Любимова [5, с. 9].

Провідний соліст Київської опери, Б. Гмиря був учасником фестивалів та Декад мистецтва, виступав із Державною хоровою капелюю України «Думка». Лише 1939 р. Борис Гмиря дав концерти в Києві, Одесі, Харкові, Сумах, Кіровограді (нині – Кропивницький), Полтаві. Особливе місце в репертуарі співака посідали твори українських авторів – М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, В. Косенка, пісні на вірші Т. Шевченка. Борис Романович також знявся у фільмі-опері М. Вериківського «Наймичка» в ролі дядька Трохима.

У вересні 1941 р. артист мешкав у Харкові, здійснював записи на радіо. Нотатки цих тривожних днів у щоденнику співака нагадують військові

зведення: «...перше бомбардування Харкова...», «...концерт у госпіталі та для військових частин...», «...спізнився на поїзд (до Тіфліса)...», «...порвав зв'язки хребта...», «лежу у лікарні...», «24 жовтня Харків зайняли німці...» [4, с. 238]. Борис Гмиря опиняється в окупації і йому доведеться роками нести тягар моральних образ і переживань. Останній запис у щоденнику просякнутий болем: «Темне страхіття неволі в своїй хаті».

У трагічні роки війни притулком для співака стала Полтава. Ось рядки спогадів колишнього концертмейстера Полтавського театру Ліни Іванівни Шаховцової: «На той час у Полтаві зібралася гарна оперна трупа і став функціонувати оперний театр. У Полтаві шукали порятунку від голоду, бомбардувань та інших жахів війни столичні музиканти, співаки, танцюристи. Серед них – Гмиря, Захаров, Ніколенко, симфонічний диригент і композитор Герман Жуковський... У театрі працювали і полтавські музиканти... Директором та головним режисером був обер-лейтенант Зіфрід Вольфер» [1, с. 27].

Німці наполегливо пропонували співакові виїхати до Берліна, але музикант був непохитним у прагненні залишитися на Батьківщині. Після звільнення Києва, у 1944^р. Борис Гмиря повертається до театру і занурюється в роботу: благодійні виступи на користь оборони, згодом – гастролі в різних куточках країни: Харків, Одеса, Маріуполь, Львів, республіки Прибалтики. Зазначимо, що Б. Гмиря наполягав на дозволі співати партії Івана Сусаніна в опері М. Глінки та Бориса Годунова в опері М. Мусоргського українською мовою на тій підставі, що в Київській опері ще в довоєнні роки зарубіжні опери виконувалися українською.

Репертуар Б. Р. Гмирі налічував 40 оперних партій, зокрема з-поміж українських опер – «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, «Богдан Хмельницький» К. Данькевича, «Молода гвардія» Ю. Мейтуса, «Мілана» Г. Майбороди. Партія Тараса Бульби з опери М. Лисенка була улюбленою. Українська музика зберігала в репертуарі співака панівне положення, адже складала основу його свідомості, мислення, генетичної

пам'яті: «Українська пісня, як сонце, як вода, як любов матері сповивала мене, коли я ще говорити не умів, а співати вже співав» [4, с. 104].

Голос Бориса Гмирі лунав у європейських столицях (Празі, Варшаві, Софії, Будапешті) та країнах (Австрії, Франції), де він гастролював. Співак виїжджав за кордон, утім, його гастрольні маршрути були доволі обмеженими: давався взнаки слід у його біографії – «служба на німців», «співпраця із ворогом». 1951 року під час Декади мистецтва дружина Бориса Гмирі «не знала, повернеться ...її чоловік із Москви чи буде заарештований за численними доносами «доброзичливих» колег» [5, с. 9].

Унаслідок інтриг і дорікань у зв'язку з перебуванням на окупованій території, у 59 років співак змушений був покинути сцену Київської опери. «Це була трагедія великого співака й водночас – трагедія театру, де не змогли його гідно оцінити» [5, с. 9].

Б. Р. Гмиря покинув театр, але залишився на концертній естраді, сягнувши висот камерного виконавства. На трактування романсів співак переносив сценічні прийоми, перетворюючи солоспів на справжню драматичну картину.

Борис Романович Гмиря прожив на оперній сцені та на концертній естраді довге й гідне життя. Унікальним документом творчої біографії співака є його «Щоденники. 1936-1969». Зі сторінок автобіографічного документу постають важливі аспекти мистецької діяльності Майстра: роздуми про сутність творчості, про проблеми співацької культури та процес «шліфування» музичного образу, самокритика, питання збереження професійного здоров'я. Постає образ професіонала-мислителя, невтомного трударя («...роботи багато, та що подієш? Буду відпочивати, коли не стане голосу...» [4, с. 600]). Постає в усій величі творча особистість, що закарбувалася в численних грамзаписах і у спогадах видатних сучасників. Співака, який би міг прикрасити будь-яку світову сцену, але який сягнув мистецьких вершин саме в Україні та став гордістю української культури.

Отже, творча біографія Б. Р. Гмирі сповнена суперечностей, пов'язаних

із політичними, ідеологічними та соціальними чинниками, які не вирішено й донині. Незважаючи на них, згадаємо слова Георгія Майбороди: «Чим далі відходить у минуле живий образ Бориса Гмирі, тим ясніше усвідомлюємо, що серед нас жив один із найбільших співаків ХХ століття, чиє ім'я стане поряд з іменами найславнішими».

Список використаних джерел

1. Вороницька В. Х. *Історія Полтавського театру*. Рукопис. Полтава, 1968. Архів Полтавського обласного академічного українського музично-драматичного театру імені М. В. Гоголя.
2. Ганна Принц: «Сумно, що Україна пропустила сторіччя Гмирі...»
[//URL:https://zn.ua/ukr/SOCIUM/ganna_prints_cumno_scho_ukrayina_propustila_storichchya_gmiri.html](https://zn.ua/ukr/SOCIUM/ganna_prints_cumno_scho_ukrayina_propustila_storichchya_gmiri.html) (назва з екрана; дата звернення 01.08.2023 р.)
3. Гмиря Б. Р. Статті, листи, спогади. Київ : Муз. Україна, 1975. 432 с.
4. Гмиря Б. Р. Щоденники. 1936-1969 / упоряд. І автор супровідних текстів Г. В. Принц. Харків : Фоліо, 2010. 879 с.
5. Калинковицька І. Гмиря. Чавдар. Відлуння. *Музика*, 2015. №6. С. 9-11.
6. Принц Г., Копиця М., Цимбалиста Н. Гмиря і Шостакович. Київ : Логос, 2006. 296 с.
7. Янко Д. Із плеяди видатних. *Українська музична газета*, 2008. № 3. С. 4.

Черниш Ірина,

викладачка Дитячої художньої школи
Горішньоплавнівської міської ради
Кременчуцького району Полтавської
області (м.°Горішні Плавні)

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. В статті розглянуті питання формування національно-політичної свідомості особистості засобами декоративно-ужиткового